

Posudek vedoucího práce na bakalářskou práci G. Brahové *Hláskosloví češtiny v Husinci na Střelínsku*

Předložená bakalářská práce si klade záslužný cíl: popsat hláskosloví v obci Husinec u posledních českojazyčných mluvčích v rychle zanikající enklávě českého jazyka. Výzkumu v Husinci se česká dialektologie v posledních desetiletích nevěnovala, a autorka má tak velkou zásluhu jednak na zmapování současného stavu, jednak na pořízení autentických audionahrávek u jedné z posledních česky mluvících (jinak bilingvních či trilingvních) mluvčích. Ocenit je proto třeba jak úspěšný sběr materiálu při výjezdu do Husince (pět a půl hodiny nahrávek), tak osobní angažovanost autorky, jež pochází z reemigrantské rodiny, i časově náročný přepis získaného audiomateriálu.

Práce je rozdělena v podstatě na dvě části: úvodní kontextualizující partie (s. 1–20) a představení vlastního výzkumu (s. 21–53). V přílohách jsou umístěny transkribované ukázky anonymizovaných nahrávek, vzor informovaného souhlasu, struktury položeného rozhovoru, anamnetického formuláře a reprodukce fotografie. Rozsahově práce nemálo přesahuje minimální požadovaný rozsah. Zároveň je třeba uvést, že ačkoli úvodní část práce byla konzultována alespoň v jisté vývojové fázi s vedoucím práce, práci jako celek a v ní zejména druhou, analytickou část jsem včas k pročtení a připomínkám nedostal. Posudek proto bude delší a bude se věnovat zejména části praktické. Kladem práce je skutečnost, že je psána téměř bez pravopisných chyb, a pokud se vyskytují, jsou ojedinělé. Ne zcela uspokojivá je ovšem úroveň anglického abstraktu (*The next parts, materiál, in the mentioned literature below the analysis, The appendixes consists atd.*)

K úvodním částem mám jen velmi málo kritických poznámek. Na několika místech se autorka, vedena jistě záslužnou osobní angažovaností v tématu, pouští do někdy až zbytečných podrobností o životě v Husinci v minulé době nebo detailního popisu činnosti spolku Exulant. Výjimečné chyby věcné (*rakousko-uherská panovnice Marie Terezie* s. 3) nebo formální (v pozn. 5, 11, 21) jsou zcela řídké. Méně přehledně je už zpracováno shrnutí dosavadních výzkumů (s. 13–19), u něhož se projevuje nedostatečný odstup od představovaných starších studií Frintovy a Kubínovy: chybně vyznívají např. formulace o nevyslovování koncovky u adverbii na s. 14, nedostatečně se rozlišují pravidelné hláskové změny a změny v proudu řeči na s. 15, údajná haplogogie *začla* na místě *začala* na s. 16 – na s. 17 je tento jev nazván odsouváním samohlásek – je spíše analogie podle přítomného kmene, absence *ř* ve slově *stareček* nemusí být analogická (stč. *starček*), absence *ň* ve slově *hrnýček* (v autorkou zvolené transkripci *hrníček*) na s. 16 je zřejmě dána sufixem *-ýček* (doloženo v tomto slově např. u Veleslavína), husinecké *v* je jednou charakterizováno jako retozubné (s. 16), jinde jako obouretné (s. 18), místo odsouvání *-i-* ve slově *pšence* < *pšenice* by bylo vhodnější mluvit o zániku *i* po *ň*, mylný je předpoklad o *nahrazení retozubného v neslabičném ů* (s. 20), není pravda, že všichni autoři se shodují *na neproběhlé asimilaci znělosti na koncích slov, kdy je důsledně vyslovena znělá hláska* (s. 20) – Voráč s Jančákem se podle s. 18 vyslovují jen o *konci větých úseků* (tj. promluvových?); Jančák a Jančáková na s. 56 o konci kóla a o mezislovních spojeních), běžné změny v proudu řeči nemohou být *[p]odstatnou změnou* (s. 20) střelínské češtiny. Formulačních neobratností je v těchto úvodních částech pouze málo, např. *Literatura ... vznikala napříč 20. stoletím víceméně nestejně* (s. 19), *z prvního zhruba desetiletí* (s. 19).

Autorka navazuje popisem příprav a průběhu vlastního výzkumu, podrobně představuje metodologii, průběh výzkumu a následné zpracování materiálu (jak už bylo uvedeno, celkem pět a půl hodin nahrávek jedné mluvčí) a anonymizovaná metadata o informátorce, transkripční zásady atd. Tato část je zpracována náležitě, mám jen některé výtky formulační (např. *do své svatby manželem* s. 26, *ponechány ani celá jména a příjmení* s. 28, opakující se *tedy* na prvním řádku s. 29, *Písmeno v se v idiolektu ... objevuje v několika různých výslovnostech* s. 29). Rád

bych v práci našel ještě zdůvodnění, proč autorka nepracovala s programem Elan, resp. Praat, který by jí pomohl s interpretací geminát či kvantity.

Vlastní analýza materiálu je bohužel v odevzdané verzi práce zpracována nevyhovujícím způsobem. Za vzor dialektologického rozboru si autorka zvolila vhodně podrobnou monografii o mluvě českých reemigrantů z Ukrajiny, avšak její vlastní interpretace materiálu je mnohde nepatřičná. Na výsledné podobě práce se také ukázalo, že držet se přesně podrobné klasifikace v monografii Jančáka a Jančákové nebylo někde vhodné, protože například krácení vysokých samohlásek se objevuje v oddílech 6.1.5 (v koncovce *-im, -um*), 6.1.7 (ve slovech *múj, tvůj, hnúj, můžu*), 6.2.2 (krácení *í* v koncovkách a příponách), 6.2.3 (krácení *í* v kmeni), 6.2.4 (krácení *ú* v Gpl. maskulin) a 6.3.4 (krácení *í* v koncovkách adjektiv a sloves). Pokud byla dodržena tato klasifikace (pro což jsou důvody), mělo by se určitě řešit vzájemným proodkazováním. Objevuje se dále řada zavádějících a chybných formulací:

1. Užití má v *idiolektu informátorky vysokou frekvenci užití. Mimo jiné proto, že k potenciální změně může docházet ve velkém množství případů.* Zřejmě jde o formulační neobratnost, není jasné, jak by možné pozice změny měly ovlivnit její skutečnou realizaci, pokud by nebyla ve fonologickém systému nářečí (třeba na východní Moravě možné případy změny neovlivňují její uskutečnění, protože změna tam provedena nebyla).

2. Nemá smysl u unikátních výskytů uvádět stoprocentní výskyt jevu nebo ho komentovat jakkoli jinak než jako jediný výskyt (srov. *tímto výskytem udává stoprocentní hodnotu v nediftongizované podobě* s. 34; *Stoprocentní výskyt ... je registrován u sloves, která se v nahrávkách vyskytují právě jednou* s. 36; *100% k ní dochází pouze u slov meziřím, zařím (obě po jednom výskytu) –* s. 36; *distribučováno rovnoměrně* na s. 37 se v případě zájmena *tvuj/tvůj* týká celkových dvou výskytů).

3. *Uprostřed je to mezi předponou ne- a kořenem slova* (s. 35): negační částice *ne-* u sloves není předponou a po jejím odsunutí ve tvaru *nevotpodej* nenásleduje kořen slova; k protetizaci s *v-* u tohoto slovesa nemůže tedy docházet v *bezpředponovém tvaru* (s. 35).

4. Zánik *-l* v přičestí minulém je definován na s. 35 příliš široce (jde jen o některé typy sloves, s *-l* po souhlásce).

5. Ve tvaru *musim, chodim* ad. (srov. s. 36) nejde o koncovku *-im, -i-* je kmenotvorná přípona. Na obranu autorky je však třeba uvést, že stejně chybně charakterizují tyto tvary Jančák a Jančáková na s. 32.

6. Z práce není jasné, jak autorka určovala krátkost nebo délku samohlásek nebo způsob realizace fonému */v/*, které jsou statisticky vyhodnocovány. Očekával bych, že v prostředí majoritního jazyka, který nemá fonologickou kvantitu (polština), přičemž informátorka je bilingvní, bude docházet k realizaci polodélek apod.

7. Ve tvaru *mlačí* (s. 37) nedošlo ke změně *š > č*.

8. Ve slově *zejtra* (s. 38), uvedeném jako doklad na změnu *í > ej*, nemusí jít vůbec o diftongizaci, ale o změnu *aj > ej* (stč. *za jutrá*).

9. Tvar *cizej (ňákej cizej)* nemusí být dokladem změny deklinace v tvrdou (která je jinak v nářečích i starší češtině doložena), protože v nominativu sg. se může jednat o změnu původního *í > ej* jako *vozik > vozejk*.

10. Slova *mňesíc, krajíček* nemají v koncovce *dlouhou samohlásku* (s. 39).

11. Kapitola 6.2.5 pojednává nenáležitě o délkách různého původu: jednak správně o expresivním dloužení typu *zéli, pivo* v přízvučných slabikách, jednak o zřejmě analogické délce ve slově *chvilku* a délce napodobující výslovnost cizího slova (*mašini* – srov. něm. *Maschine* s přízvukem na druhé slabice).

12. Chybný je předpoklad o postupu změny retozubného *v* v bilabiální na s. 40, odrážející se ve formulacích jako *Přestože dochází k nepřehlédnutelným změnám, převažuje retozubné v; První změnou je bilabiální (obouretné) w* (vše s. 40). Formulace *Retozubné v se v neznělé podobě (f) vyskytuje nejvíce na konci slova* (s. 40) nedává smysl. Není jasné, proč se

oddělují příklady s *f* uprostřed slova *mrkvička* vs. *tfrdí* (s. 40). Tabulka 5 na s. 41 nemá velkou výpovědní hodnotu, protože se mísí dohromady neutralizace znělosti (*Vratislaf*), progresivní asimilace znělosti (*tfoji*), regresivní asimilace znělosti (*polífka*) a záměna *v* a *f* před samohláskou, daná zřejmě německým vlivem (*fipadalo*). Zajímavá je tabulka 6, zachycující variantnost realizací, ale jsou v ní uvedeny jen *některé doklady* nejčastějších slov, takže celkový obraz asimilace /v/, přítomnosti neslabičného *ʏ* ad. zůstává vlastně nejasný.

13. Terminologické vyjasnění by potřeboval název *stažení* (např. na s. 40 o změně *ovi* > *oj* v typu *dědoj*) – na s. 48 *stahování*. O *stažení* (s. 41) nejde v případě *teprf*. Nesprávné je popsání tvarů *mjel/mňel* jako změkčených (s. 43), totéž platí o změkčování ve slovech *pamňet*, *mňesto*, *mjesto* tamtéž.

14. *Stoprocentně se bez j- vyskytuje změna jde > de* (s. 41). Tvar *jde* ale nepatří do kapitoly 6.3.2, v níž je prezentován, nejde o ústup protetického *j-* (resp. změnu *ji-* > *i-*). Totéž se týká podob *jednou/jenou*, *jenom/enom*, *jmenovat/menovat*.

15. Ve tvaru *zlobej* nejde o ztrátu jotace po retnici v koncovce slovesa (s. 42, tabulka 7), v téže tabulce není *dřívejc* správným příkladem na ztrátu jotace na konci slova a *zrzejmje* v koncovce. Ve tvarech *zlobej*, *chibej* nejde ani o diftongizace, ani o koncovky (s. 43).

16. Ve tvaru *dve ste* se neobjevuje *ztráta měkkosti* (s. 43) po *t* (mate se možná zápis <tě> a fonetická realizace [t'e]), jde zřejmě o analogii ke *sta*.

17. Slovesa jako ve větě *hlava mňe boli* (s. 43) nemají koncovku *-i*.

18. Kapitola 6.3.7 do českých změn nepatří, podoby jako *lata* místo *léta*, *kršanem* místo *křenem* jsou dány kontaktem s polštinou (tzv. polská dispalatalizace), staročeská přehláska v nich nemohla proběhnout.

19. V kapitole 6.3.8 se míchají dohromady etymologické a neetymologické gemináty a jejich vývoj (*ješše/ešše*, *jennou* vs. *pršetřim*).

20. V kapitole 6.3.9 nejde o progresivní asimilaci *h > ch* ve frázi *kolik dětí chladí umrzelo*, protože *-í* je znělá hláska. Spíš jde o matení znělých a neznělých pod vlivem česko-německého bilingvismu, podobně jako v případě *vipadalo/fipadalo*.

21. Kapitola 6.3.12 do hláskosloví nepatří, jedná se o uchování původního *t'* v infinitivu a jeho analogické nahrazení.

22. Kapitola 6.3.14, nazvaná *L-ové přičestí bez změny přehlásky*, pojednává o tvaru *nevid'ála*. V něm však nedošlo k přehlásce (*-ě-* je už praslovanské).

23. Kapitola 6.3.15 uvádí příklad na diftongizaci *té > tej*, ale taková změna v češtině neproběhla.

24. V kapitole 6.3.16 se uvádí případ *s pot kraf* jako příklad nadbytečné předložky. Jde však o běžné užití zdvojených prepozic, srov. např. *z-po-za rohu* a obdobné častější případy ve slovenštině. Doklad *vod mámi* v kapitole 6.3.17 není vhodným příkladem na neproběhlou asimilaci (zachování koncové znělosti), protože *m* je znělá hláska, tj. asimilace zde neprobíhá pravidelně.

25. V kapitole 6.4.1 se píše, že k aspiraci *p*, *k* nikdy nedochází před znělou hláskou. Uvedené příklady to ale popírají (některé nepárové souhlásky jsou znělé): *p^{ch}jet*, *p^{ch}rodávalo* ad.

26. Příklad *na gitarže* (s. 47) není asi správným dokladem na změnu *k > g*, protože toto slovo exulanti nejspíše přejali z němčiny (*die Gitarre*) nebo polštiny (*gitara*). Podobně *bensín*, *zoft* ad.

27. V kapitole 6.5.1 se chybně uvádí doklad *zbouřený* jako důsledek údajné diftongizace *o > ou*. Ani v podobě *nejňi* a *strajně* (s. 48) se nejedná o diftongizaci. Podoba *s cibulej* není případem diftongizace mimo úzus, ale případem morfologizace koncovky *ej* v instrumentálu sg. měkkých paradigmát v svč. nářečích. Autorce by tu pomohl náhled do dialektologické literatury, ale v praktické části se na ni odkazuje sporadicky.

28. Ve tvarech *takí, takej* není obměňována *koncovka -owi* (s. 48). Spíše než o nevyslovení koncového *-í* ve tvarech jako *bolej, nenaučej* je třeba mluvit o zániku zkráceného *-i* po *j* (srov. *pšěnice > pšence*). V příslovci *teprf* (s. 49) není odsunuto *-e* (stč. *teprv*). Ve tvaru *nejsem* není *záporná předpona* (s. 49), v příslovci *vždicki* není předpona *vž-* (s. 49). Tvar adverbia *porát* nemusí mít původní *ř* nahrazeno *r* (jde možná o starobylý tvar s neasibilovaným a ztvrdlým *r*). Není mi jasné, jak by mohly podoby *zasejc, račejc* ad. (s. 51) být výsledkem synizese, ani tvar *lechčejc* nelze vykládat přímo z *lehčeji*, *-c* je dodáno analogicky z komparativu *víc*.

Některé z těchto problematických formulací se pak pochopitelně objevují i ve shrnutí vlastního rozboru a v závěrech celé práce (s. 52–55), např. změna *t > t'* v infinitivu (s. 53), koncovka *-i* ve tvaru 3. sg. *on musí* ad.

Menší formulační a další nedostatky: *Změna je natolik silná* (s. 33); u diftongizace *y > ej* je na s. 33 uvedena celková hodnota 94,14 %, v tabulce 2 tamtéž 91,23 %; procenta v tabulkách se někdy uvádějí na dvě desetinná místa, někdy na jedno (hodnota 3,5 může ale značit 3,46, ale také 3,54, není to totéž co 3,50) – též v tabulce 7 na s. 42; anakolut je na s. 34 (*začínající na -o ... mají*); chybí čárka před *i pro rysy* (s. 37), *a dobře tak* (s. 47), *a nebyt* (s. 51); zápis *opravdu* (s. 40) neodpovídá výslovnosti *s f*, jak by měl. Zaměňuje se četnost a frekvence (např. s. 44, kap. 6.3.6). Problémy s opisným pasivem: *není ... registrovaná* (s. 46), *jsou ... uchované* (s. 54). Drobné překlepy: *Královehradecko* (s. 31 aj.), *dvohlásky* (s. 35), *rodičům* místo *rodičím* (s. 36), *úplně* místo *úplně* (s. 37); *tršešních* místo *tršešních* (s. 39), *tjedná* (s. 46). Formulační neobratnosti: *nelze ... předpokládat jak pravidelnost, tak sporadičnost* (s. 37) *> ani – ani*; *se ... sice vyskytuje dubletně, ale jedná se [sic] krátkou výslovností* (s. 37); *už je situace bohatší* (s. 38); *Další kvantitativní změna zasahuje koncovky -ich a -ima – ale zároveň Doklady s koncovkou -ima nejsou v nahrávkách doloženy* (s. 39); *Nejvýraznějším zástupcem tohoto rysu je sloveso rzikat* (s. 39); *co do bohatosti jsou změny ve výslovnosti ... rozšířené* (s. 41); *ve stoprocentním výskytu je vysloveno* (s. 44); *je registrován ... případ tohoto rysu* (s. 45); *znělost a neznělost probíhá pravidelně* (s. 46); *je převážně dubletní, jinak už převážně ustupuje* (s. 46); *poloviční výskyt ... obsazuje varianta* (s. 50); *se celkem 38 objevují* (s. 51). Některé menší nedostatky se nacházejí i v seznamu literatury, ale ten je zpracován celkově pečlivě (méně pečlivě je zformátován seznam prostudované literatury).

Shrnutí: sebraný dialektologický materiál nabízí jedinečný potenciál východisko k rozboru hláskosloví. Úvodní části práce jsou vyhovující, je třeba ocenit jak sběr, tak přepis materiálu. V praktické části bakalářské práce se ale autorka dopustila řady pochybení, která práci diskvalifikují, a to i v některých základních ohledech (morfologie, fonetika a fonologie, historická mluvnice). Lituji také, že autorka vůbec nesrovnávala svá zjištění s ČJA, jež uvádí jen v prostudované literatuře, přičemž výzkum pro ČJA zahrnul právě i Husinec. V současné podobě tak práci bohužel nemohu doporučit k obhajobě.